

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041-4255

BELLE TEN

DÖRT AYDA BİR ÇIKAR

Cilt : LXXVIII

Sa. 283

Aralık 2014

ANKARA - 2014

BİR ORTAÇAĞ ANADOLU SÛFİSİ HAKKINDA YENİ BULGULAR: AYBEK BABA ŞEYH MÎ, EMÎR MÎ?

MUSTAFA UYAR*

İlhanlı (İran Moğolları) hükümdarlarının Müslüman olmalarını konu alan çalışmalar, bilindiği üzere, henüz başlangıç aşamasındadır¹. Zira, kaynakların bu konuya dair aktardığı rivâyetler seyrek olup genel bilgiler verir mahiyettedir. Buna paralel olarak ilhanların yahut İran Moğolları hükümdarlarının İslâm'a geçiş süreçlerinde Türk dinî şahsiyetlerin önemi bilinmekte ve vurgulanmakta ise de bu konu üzerinde derinlemesine bir çalışma henüz yapılmamıştır.

Kaleme alınan az sayıdaki çalışmada, ilhanların ve İlhanlı yönetici tabakasının İslâmiyet'e girmelerinde rol alan bazı Türk dinî şahsiyetler, biyografileri ve *ihtidâ*

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, uyar@ankara.edu.tr

¹ Bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların başında, Reuven Amitai'nin kaleme aldığı "The Conversion of Tegüder Ahmad to Islam" (*Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 2001, S. 25, s. 15-43) başlıklı makalesi gelmektedir. Aynı yazarın "Sufis and Shamans: Some Remarks on the Islamization of the Mongols in the Ilkhanate" (*Journal of the Economic and Social History of the Orient*, c. XLII, 1999, S. 1, s. 27-46) adlı araştırması, diğer bir önemli çalışmadır. Judith Pfeiffer, "Reflections on a 'Double Rapprochement': Conversion to Islam among the Mongol elite during the early Ilkhanate" (*Beyond the Legacy of Genghis Khan*, ed. Linda Komaroff, Leiden 2006, s. 369-389) isimli çalışmasında, Amitai'nin verdiği bilgileri daha detaylı hale getirmiştir. Charles Melville'in "Pâdishâh-i İslâm: The Conversion of Sultân Mahmûd Ghâzân Khân" (*Pembroke Papers*, c. I, 1990, s. 159-177) adlı çalışmasında, Gazan Han'ın İslâm'a geçişi ve bunun ardından devlet içinde yaşanan İslâmî değişime yer verilmiştir. Türkçede, bir İlhan'ın İslâm'a girmesi üzerine kaleme alınan diğer bir monografik çalışma, Cüneyt Kanat'a aittir. Kanat, "İlhanlı Hükümdarı Teküdar'ın Müslümanlığı Kabulü ve Bunun Memlûk Devleti'ndeki Yankıları", (*Türklik Araştırmaları Dergisi*, 2002, S. 12, s. 233-247) başlıklı makalesinde, Tegüder'in Müslüman oluşunun, İlhanlı-Memlûk münasebetlerine tesirini ele almış; iki hükümet arasında kısa süreli de olsa barışın tesisinin sağlandığını, dönemin kaynaklarından anekdotlar vererek vurgulamıştır. Ayrıca, yakın bir zamanda yayımlanan "İlhanlı Hükümdarlarının İslâm'a Girmesinde Rol Alan Türk Süfilere: İlhan Tegüder ve Gazan Han Devirleri" (*Belleten*, c. LXXVI, Nisan 2012, S. 275, s. 7-30) isimli makale, adı geçen iki ilhan döneminde faaliyet gösteren Türk şeyhlerini, hayatları ve etkinlikleri yönünden tanıtmaktadır. Osman Gazi Özgüdenli'nin *Gâzân Han ve Reformları*, İstanbul, 2009, s. 92-103) başlıklı önemli çalışmasında, Gazan Han'ın İslâmiyet'e girme süreci detaylı bir biçimde ele alınmaktadır. Son olarak, ilk İslâmlaşma teşebbüsünden sonra gelişen İlhanlı-Memlûk ilişkilerinin seyri ve bu konudaki tartışmalar hakkında Adel Allouche'un, "Teguder's Ulûmatum to Qalawun" (*International Journal of Middle East Studies*, c. XXII, November 1990, S. 4, s. 437-446 [Türkçe tercümesi için bkz. Adel Allouche "Tegüder'in Kalavun'a Ültimatomu", çev. Mustafa Uyar, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. XLI, 2007, S. 1, s. 243-254]) isimli makalesi, ayrıca önem taşımaktadır.

sürecindeki faaliyetleri bakımından ele alınmaktadır. Bu çalışmaların bazıları ise, yine bu süreçte etkin olan Türk dinî şahsiyetlerin Türkiye kökenli olanlarına ayrıca yer vermekte veya müstakilen incelemektedir.

Hâlihazırdaki bu makale, İlhanlı hükümdarları ve elitlerinin Müslüman olmaları sürecine iştirak ettiği varsayılan ve Anadolu kökenli Türk *popüler*² dinî şahsiyetler arasında zikredilen Aybek Baba'nın, literatürümüze yansıyan biyografisi üzerinedir. Yazınımızda, İlhanlılar nezdinde faaliyet gösterdiği, onları İslam'a yaklaştırdığı ileri sürülen Aybek Baba'nın, "İlhanlı ulemasını *ihtidâya* yönelten bir *mürşid*" ve bir "tekke şeyhi" olması yanında, "siyasî bir kişilik" ve hatta bir "câsus" olduğu iddia edilmektedir. Onun hakkındaki veriler, aşağıda bahis konusu edeceğimiz bazı kaynaklardaki rivâyetler gibi *efsane-âmi*z olmaktan öte, yanlış kurgulanmış bir niteliğe sahiptir. Bu çalışmamızda, muasır kaynakları kullanarak Aybek Baba'nın biyografisinde mevcut hatalı malumat ve bu hatanın kaynağı hakkındaki görüşlerimizi sunmaya çalışacağız.

Anadolu kökenli popüler sûfi şeyhlerin Moğollar ile olan ilk ilişkilerine dair *efsane-âmi*z rivâyetlere, *hagiografi* niteliğindeki eserlerde rast gelmekteyiz. Her ne kadar ustürevî niteliğe sahip olsalar dahi, İlhanlı hükümdarlarının *ihtidâlarına* ve Türk popüler sûfi şeyhlerinin bu alandaki faaliyetlerine dair *velâyetnâme* yahut *menâkıbnâmeler*de verilen rivâyetleri kısaca hatırlatarak konuya girmek, kanaatimce, yerinde olacaktır³.

Bu tür kaynakların, ihtiva ettiği bilginin çeşitliliği bakımından en önemlisi *Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi*'dir. *Velâyetnâme*'ye göre, İslam'ı Moğollar arasında yaymak amacı ile İlhanlı hükümdarları nezdine ilk giden şeyh, Karadonlu Cân Baba'dır⁴. Cân Baba, Kılı Han (Hülegü [1256-1265])'ın Anadolu'yu ele geçirme teşebbüsünün haber alınması üzerine, bizzat Hacı Bektaş Velî tarafından Han'a gönderilmişti. Gönderilme sebebi ise, Kılı Han ve askerlerinin sünnet olup Müslümanlığı kabul etmedikleri sürece Anadolu'ya giremeyecekleri; aksi takdirde başlarına gelecek *belânın* kendilerine bildirilmesi idi⁵. Verilen görevi kabul eden Cân Baba, Hülegü'nün huzuruna giderek Müslüman olmaları şartı ile Anadolu'ya girebileceklerini bildirmişti. Hülegü, hizmetindeki *rahîbine* durumu danışmış; o da Cân Baba'nın kaynar suyla ve ateşle imtihanı-

² Bu terim ve ilgili tanımlar için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "The Interpretation of Islam by the Turks Throughout the Historical Process", *The Peoples Speaking Turkish*, Eds. Doğan Kuban-Ergun Çağatay, Prestel, 2007, 318-345; Ahmet Yaşar Ocak, "Türk Halk İslamı: Tarihsel Temeller-İnanç Yapısı-Teolojik Karakter-Modernleşme Problemi", *Türkiye Sosyal Tarihinde İslam'ın Macerası*, İstanbul, 2010, s. 171-172; Ahmet T. Karamustafa, *God's Unruly Friends: Dervish Groups in the Islamic Later Middle Period, 1200-1550*, Salt Lake City: University of Utah, 1994.

³ İlhanlı hükümdarlarının İslam'a dönmelerine dair bu kaynaklarda verilen rivâyât, gerek bizzat eserlerin neşri, gerekse çeşitli tetkikler ile ortaya konmuştur. Bu kaynaklar ve içerdiği malumata dayanan araştırmalar için Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın aşağıda zikredeceğimiz eserlerine bakılmalıdır.

⁴ Ahmet Yaşar Ocak, "Bazı Menâkıbnâmelere Göre XIII-XV. Yüzyıllardaki İhtidâlarda Heterodoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü", *Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)*, c. II, 1981, s. 41.

⁵ Firdevsî-i Rûmî, *Manzûm Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi*, haz. Bedri Noyan, Aydın, 1986, s. 234.

na⁶ karar vermişti. Yapılacak imtihanlardan sağ çıkması halinde, Kilu Han ve etrafındaki Moğollar Müslümanlığı kabul edeceklerdi. İmtihanları sırayla geçen Cân Baba, bir de İlhan'ın hatunu tarafından verilen güçlü bir zehri içmiş, hayatta kalarak son imtihanı da geçmişti. Bunun üzerine, o sırada *Hristiyan* olan Kulî Han, emirlerini toplayarak istişarede bulunacak ve Müslümanlığı kabul edecekti⁷.

Velâyetnâme'de adı geçen ve Hacı Bektâş Velî tarafından *Tatarlara* gönderilen diğer bir şeyh ise Hoy Ata'dır⁸. Hoy Ata, Müslüman olduktan sonra gizlice eski adetlerini sürdüren Moğollara⁹, bundan vazgeçmeleri ikazında bulunmak için gönderilmişti. Hoy Ata, İlhanlı sarayına vardığında Kilu Han ölmüş yerine oğlu (Abaka Han [1265-1282]), *şâh* olmuştu. Rivâyete göre Hoy Ata, gizlice kendilerine ibadet edilen *puşları* bularak yakmış ve ardından ateşin üzerine oturarak *kerâmetini* sergilemişti. Bunu gören *Tatar* hükümdarı Müslüman olmuş, diğer emirler de imanlarını tazelemişlerdi¹⁰.

Popüler sûfi şeyhlerinin Moğollar üzerindeki tesirlerine dair rivâyette bulunan diğer bir kaynak ise, Elvan Çelebi'nin kaleme aldığı manzum *Menâkub el-Kudsîyye fî Menâsib el-Ünsîyye*'dir. Eserde, Şeyh Alay adındaki bir Türk dervişinin, başta Cengiz Han olmak üzere, tüm *Türk ve Hıta*'yı cezbederek Müslüman yaptığı¹¹; Cengiz'in onun adını sürekli zikrettiği kaydedilmiştir¹². Ayrıca, *Menâkub el-Kudsîyye*'de adı geçen ve Moğolların Müslüman olmaları için çaba sarf eden diğer bir Türk şeyhi de Sarim el-Dîn Saruca'dır¹³.

Velâyetnâme'nin Karadonlu Cân Baba ve Hoy Ata hakkında verdiği bilgilerin tarihsel gerçeklerle uyuşmadığını, bunların *efsanevi/ustürevî* nitelikte rivâyetler olduğunu söylemeye gerek yoktur. Zira Hülegü Han ne öncesinde Hristiyan'dır, ne de Karadonlu Cân Baba'nın ziyareti sonrasında Müslüman olmuştur. Abaka Han'ın

⁶ Firdevsi-i Rûmî, *Vilâyetnâme*, s. 236-240. Kaynar su ve ateş ile imtihan, dervişleri sınamak üzere uygulanan eski bir yöntemdir. Kökenleri ve benzer uygulamalar için bkz. Devin DeWeese, *Islamization and Native Religion in the Golden Horde, Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical and Epic Tradition*, Pennsylvania State University Press 1994, s. 243-267; Hristiyan âlemindeki benzer uygulamalar için bkz. Robert Bartlett, *Trial by Fire and Water: the Medieval Judicial Ordeal*, Oxford Oxfordshire: Clarendon, 1986, s. 13-24.

⁷ Firdevsi-i Rûmî, *Vilâyetnâme*, s. 243.

⁸ Ocak, "Bazı Menâkubnâmelere Göre...", s. 41.

⁹ Firdevsi-i Rûmî, *Vilâyetnâme*, s. 248.

¹⁰ Firdevsi-i Rûmî, *Vilâyetnâme*, s. 250-251.

¹¹ Elvan Çelebi, *Menâkubu'l-Kudsîyye fî Menâsibi'l-Ünsîyye (Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülâlesinin Menkabevi Tarihi)*, haz. İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak, Ankara, 1995, s. 157.

¹² Elvan Çelebi, *Menâkubu'l-Kudsîyye*, s. 157.

¹³ Elvan Çelebi, *Menâkubu'l-Kudsîyye*, s. 155; Ocak, "Bazı Menâkubnâmelere Göre...", s. 40.

Müslümanlığı kabul etmediğini de biliyoruz¹⁴. Söz konusu durum, *Menâkıb el-Kudsîyye*'de verilen bilgiler için de geçerlidir. Cân Baba, Hoy Ata ve Şeyh Alay adlı şahısların bu Moğol hükümdarlarını ziyaretleri, tabii olarak, İlhanlı ve Memlûk sahasında telif edilen muasır kaynakların hiçbirine yansımamıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz *mitos* tarzı rivâyetlerde zikredilen kişiler haricinde, varlıklarını, kişiliklerini ve faaliyetlerini tespit edebildiğimiz, İlhanlı hükümdarları ile irtibatlı bulunan, bunun da ötesinde onları İslam'a döndüren bazı Türk sûfi şeyhlerine rast gelmekteyiz. Bunlar arasında Kemâl el-Dîn 'Abd el-Rahman Kevâşi/Râfî'î, İştân Hasan Mengli (Meñli), Sa'd el-Dîn Kutluğ Hâce Halidî Kazvini¹⁵ gibi şahıslar başta gelmektedirler.

Aybek Baba Şeyh mi, Câsus mu, Emîr mi?

İlhanlılar nezdinde faaliyet gösterdiği, onları İslam'a yaklaştırdığı ileri sürülen diğer bir Türk şeyhi ise Aybek Baba'dır. Makalemizin asıl konusu olan Aybek Baba, literatürde mevcut kısıtlı bilgilere bakıldığında, XIII. asrın son çeyreğinde faaliyet gösteren bir "tekke şeyhi", "siyasî bir kişilik", "İlhanlı ulemasını *ihtidâya* yönelten bir *mürşid*" ve aynı zamanda bir "câsus"tur. Onun hakkındaki mevcut malumat, yukarıda bahis konusu ettiğimiz kaynaklardaki *efsane-âmiz* rivâyetlerden farklı olarak, yanlış kurgulanmış bir niteliktedir.

Yazımızda Aybek Baba, Aybeği Şeyhi ve İbik Baba¹⁶ şekillerinde kendisine yer bulan söz konusu şeyh hakkındaki bilgilerin yegâne kaynağı, Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in kaleme aldığı *Amasya Tarihi*¹⁷ isimli eserdir. Bu müellifin, Aybek Baba'nın

¹⁴ Moğolların İslamiyet'e geçmelerinden önceki dinleri hakkında bkz. Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul, 1994; Walther Heissig, *The Religions of Mongolia*, Berkeley, 1980.

¹⁵ Bu şahsiyetler hakkında ayrıntı için bkz. Reuven Amitai, "Ghazan, Islam and Mongol Tradition: A View from the Mamluk Sultanate", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 1996, S. 59, s. 1-10; Aynı yazar, "Sufis and Shamans: Some Remarks on the Islamization of the Mongols in the Ilkhanate", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, c. XLII, 1999, s. 1, s. 27-46; Aynı yazar, "The Conversion of Tegüder Ahmad to Islam," *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, S. 25, 2001, s. 15-43; Aynı yazar, *Mongols and Mamluks: the Mamlük-İlkhânîd War, 1260-1281*, Cambridge, 1995; Judith Pfeiffer, "Reflections on a 'Double Rapprochement': Conversion to Islam among the Mongol elite during the early Ilkhanate" *Beyond the Legacy of Genghis Khan*, ed. Linda Komaroff, Brill: Leiden, 2006, s. 369-389; Adel Allouche, "Tegüder's Ultimatum to Qalawun", *International Journal of Middle East Studies*, c. XII, November 1990, S. 4, s. 437-446 (Türkçe tercümesi için bkz. "Tegüder'in Kalavun'a Ültimatomu", çev. Mustafa Uyar, *Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi*, c. XLVI, 2007, S. 1, s. 243-254). Cüneyt Kanat, "İlhanlı Hükümdarı Teküdar'ın Müslümanlığı Kabulü ve Bunun Memlûk Devleti'ndeki Yankıları", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2002, S. 12, 233-247; Mustafa Uyar, "İlhanlı Hükümdarlarının İslâm'a Girmesinde Rol Alan Türk Sûfileri: İlhan Tegüder ve Gazan Han Devirleri" *Belleken*, c. LXXVI, Nisan 2012, S. 275, s. 7-30.

¹⁶ Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Amasya Tarihi*, haz: Mesut Aydın-G. Aydın, Amasya, 2008, c. II, s. 246 vd.

¹⁷ Hüseyin Hüsâm el-Dîn, *Amasya Târîhi*, İstanbul, 1329-1332.

biyografisini yazarken -biri hariç- hangi kaynaklara müracaat ettiğini kesin olarak bilememekteyiz. Hüsâm el-Dîn'e göre 'İzz el-Dîn Aybek Baba, Behlül Baba'dan sonra Amasya'daki Hankâh-i Mes'ûdî'nin şeyhi olmuştu¹⁸. Bu tekke yahut hankâh, yine eserdeki malumata göre, 1150 yılı civarında Sultan I. Rûkn el-Dîn Mes'ûd (1116-1156) tarafından inşâ ettirilmiş idi. Baba İlyas'ın 1230 yılından itibaren bu tekkenin başında bulunduğu da, Hüsâm el-Dîn'in verdiği bilgiler arasındadır¹⁹.

Hüsâm el-Dîn'e göre Aybek Baba, 670/1272'de ünlü Selçuklu veziri Mu'în el-Dîn Pervâne'nin²⁰ (öl. 1277) Amasya'da Mevlevileri desteklemesi ve kendisinin Baba İshak gibi hareket ettiği ileri sürülerek suçlanması üzerine, tekkesini bırakarak Mısır'a firar etmek zorunda kalmıştı²¹.

Müellif Hüsâm el-Dîn'e göre Aybek Baba, Mısır'a gittikten sonra da "hulûl ve ittihâd" a dair sözler sarf etmiş; bunun üzerine ulemadan müteşekkil bir heyet tarafından muhakeme edilmiş; mahkeme neticesinde "darben te'dîp" olunmuştu. Şeyh, yemiş olduğu bu dayığın müsebbibi olarak Pervâne Mu'în el-Dîn'i bilmekteydi. Ayrıca Aybek Baba, Mu'în el-Dîn Pervâne'yi Selçuklu sultanı IV. Rûkn el-Dîn Kılıç Arslan'ın (1262-1266) ölümünden sorumlu tutmakta ve bu vezire karşı kin beslemekte idi. Hem Pervâne'den, hem de Mısır sultanından intikam almak isteyen Aybek Baba, çareyi Abaka Han'a sığınmakta bulur. İlticâ ardından Abaka Han'ın itimadını temin eden Aybek Baba, "orada 'ulemânın teveccühünü kazanıp Tatarların tenvîr-i efkârına hizmet ederek onları dâire-i İslâm'a takrîb" etmişti²². Daha da önemlisi, "Abaka Han'ın câsususu olan" Aybek Baba, Anadolu'da Pervâne ile Mısır sultanı Baybars arasındaki mukâtebeyi İlhan'a bildirerek vezirin sonunu hazırlamış ve böylece intikamını almıştı²³.

Aybek Baba'nın, 676/1277-78 yılında Amasya'daki hankâhına dönerek burayı tekrar faaliyete geçirdiği kaydedilmektedir²⁴. Hüsâm el-Dîn'in bildirdiğine göre kuvvetli bir hitabeti olan Aybek Baba, Arapça ve Farsçayı da mükemmel biçimde konuşmaktaydı²⁵.

¹⁸ Hüsâm el-Dîn, *Amasya Târîhi*, c. II, s. 403.

¹⁹ Hüsâm el-Dîn, *Amasya Târîhi*, c. I, s. 235.

²⁰ Bu vezir hakkında ayrıntı için bkz. Nejat Kaymaz, *Pervane Mu'înü'd-Din Süleyman*, Ankara, 1970.

²¹ Hüsâm el-Dîn, *Amasya Târîhi*, c. II, s. 404-405.

²² Hüsâm el-Dîn, *Amasya Târîhi*, c. II, s. 406.

²³ Hüsâm el-Dîn, *Amasya Târîhi*, c. II, s. 413.

²⁴ Hüsâm el-Dîn, *Amasya Târîhi*, c. II, s. 416.

²⁵ Hüsâm el-Dîn, *Amasya Târîhi*, c. II, s. 405; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sâfilik: Kalenderîler*, Ankara, 1992, s. 68; Ahmet Yaşar Ocak, *Babâiler İsyanı: Alevisiğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da Türk-İslam Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul, 1996, s. 93.

Yazınımızda, sonradan kaleme alınan eserler de Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in verdiği bu bilgilerden faydalanmak, hatta aynen aktarmak suretiyle bu şeyhi tanıtmışlardır:

Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* isimli eserinde, Barak (Barak) Baba hakkında bilgi verirken, bu *mutasavvıfın* Aybek Baba'nın halefi olduğunu söylemekte; Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in *Amasya Târîhi* adlı eserinde Aybek Baba hakkında verdiği, yukarıda geçen malumatı özetle aktarmaktadır²⁶.

Umûmî Türk Tarihi'ne Giriş adlı eserinde Zeki Velidi Togan, kaynak göstermeden ve kuvvetle muhtemel Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in mezkûr eserine dayanarak "Abaka Han'ın Anadolu'nun Danişmend vilayetinde maruf şeyhlerden Aybek Baba isminde bir şeyhi çok beğendiği zikrolunuyor." demektedir²⁷.

Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da Türk-İslam Heterodoksisinin Teşekkülü* (İstanbul 1996) isimli eserinde, Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in verdiği bilgileri "ihtiyatla kullanmaya çalıştığımı" bildirerek konuya girmektedir. Ocak, Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in *Amasya Tarihi*, Anonim *Târîh-i Âl-i Selçûk* ve el-Aynî'ye ait *'İkd el-Cumân fî Ta'rîh Ehl el-Zamân* adlı eserin Bayezid (Velieddin Efendi) Kütüphanesi'nde bulunan nüshasını kullanarak bu şeyhin kimliği ve faaliyetleri hakkında benzer bilgileri vermekte; ilgili bölümün sonunda şu neticeye varmaktadır:

"Buraya kadar bütün anlatılanlardan şu sonuca rahatlıkla gidebiliriz: Aybek Baba da tıpkı Barak Baba gibi, mistik konumundan çok politika ile ilgilenmiş ve bu konuda oldukça muhteris bir karakter sergilemiştir. Eğer kaynakların bu konuda verdiği bilgilere güvenmek gerekirse -ki üçü de birbirini teyid ediyor- Babai hareketinin bu iki şeyhi, öteki meslektaşlarından bu hüviyetleriyle çok değişik bir kişilik yapısına sahip bulduklarını göstermişler, asıl fonksiyonlarını, siyasî ihtiraslarına ulaşmak için bir araç olarak kullanmışlardır."²⁸

Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler* (Ankara, 1992) isimli diğer eserinde, Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in bu şeyh hakkında verdiği bilgileri aktarduktan sonra şunları söylemektedir:

"...Orada hükümdarın ve yönetim önde gelenlerinin güvenini kazanan Aybek Baba, Abaka Han'ı sürekli Muînü'd-Dîn Pervane ve Baybars aleyhine kışkırtmış ve her ikisinin Moğollar aleyhine gizli ittifak içinde bulunduğunu ihbar etmiştir. Bunun üzerine Abaka Han, bu komployu açığa çıkarma görevini Aybek Baba'ya vererek onu Anadolu'ya yollamıştır. Bütün bunlardan habersiz olan Selçuklu veziri, Aybek Baba'nın kendine yaklaşma çabalarını ciddiye alarak beslediği itimadının kurbanı olacak ve böylece Aybek Baba'ya intikam alma fırsatını bizzat sağlayacaktır. H.

²⁶ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1991, s.210.

²⁷ Zeki Velidi Togan, *Umûmî Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul, 1981, s. 267.

²⁸ Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 193.

Hüsameddin'in, Bedru'd-Dîn el-Aynî'nin *İkdu'l-Cumân*'ına atfen verdiği bu bilgi, Aybek Baba'nın Anadolu'ya dönüşü konusunda anonim *Târih-i Âl-i Selçuk*'un kaydıyla çelişiyor. Bu esere göre, Aybek Baba Abaka Han'ın değil, bizzat Baybars'ın adamı sıfatıyla Muînü'd-Dîn Pervâne'nin yanına gitmiş ve ona Memlûk sultanı ile arasında iribat sağlama teklifinde bulunmuştur. Bununla beraber *Târih-i Âl-i Selçuk*'un ifadelereinden de bu kurnaz Kalenderî şeyhinin gerçekte bu işi Abaka Han hesabına planladığı anlaşılıyor. Nitekim, hem bu anonim kaynağın, hem de H. Hüsameddin'in verdiği bilgiye göre, Aybek Baba Baybars'la Selçuklu veziri arasındaki bütün yazışmaların bir suretini Moğol hükümdarına vererek veziri ölüme yollamaya muvaffak olmuştur. Şeyhin bu tarihten sonra, ölüncüye kadar, yine Amasya'daki zaviyesinde eski hayatını ve faaliyetlerini sürdürdüğünü H. Hüsameddin naklediyor.²⁹

Mustafa Akkuş da, yakın bir zamanda hazırladığı doktora tezinde, Aybek Baba hakkında Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in mezkûr eseri ve Ocak'ın çalışmaları doğrultusunda, benzer değerlendirmelerde bulunmaktadır³⁰.

Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in verdiği bilgilerden başlayarak, Aybek Baba hakkında yazınımızda mevcut malumata bakıldığında şu sorular akla gelebilmektedir: Aybek Baba, iddia edildiği gibi, Abaka Han'a iltica ederek onunla yakın münasebet kurdu ise ve İlhanlı ulemasını "dâire-i İslâm'a takrîb" etti ise, İlhanlı sahasında yazılan muasır kaynaklarda bu derece önemli bir şahsiyet hakkında neden herhangi bir bilgiye rastlayamamaktayız? Bir mutasavvıf olan Aybek Baba, Pervâne ve bazı Anadolu beylikleri ile Mısır sultanı Baybars arasındaki yazışmaları, hangi yolla ele geçirebilmiştir? Abaka Han ve İlhanlı uleması ile yakın ilişkiler tesis ettiği varsayılan Aybek Baba, kendisine önemli bir mevki edindiği Moğol sarayı çevresinde kalmayarak neden tekrar Amasya'ya dönme kararı almıştır? Mevcut bilgiler dâhilinde, bu soruların cevaplarını vermek zor gözükmektedir.

Yaptığımız tetkikler neticesinde, bu konu için yegâne kaynak olan Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in, Aybek Baba'nın Mısır'a gidişi ve tekrar dönüşü arasındaki olayları anlattığı kısımda, bu şeyhi başka bir şahısla karıştırdığını tespit etmiş bulunmaktayız³¹. Aybek Baba ile karıştırılan kişi, Memlûk hükümdarı Baybars'ın memlûku ve emirlerinden biri olan 'İzz el-Dîn Aybek *el-Şeyhî*'dir; Baybars'a karşı öfkelenerek İlhan Abaka'ya iltica eden de Aybek Baba değil, bu şahıstur.

Bir Memlûk emiri olan 'İzz el-Dîn Aybek *el-Şeyhî*, en azından 657/1259 tarihinden itibaren Baybars ile birlikte faaliyet göstermekte idi. 'İzz el-Dîn Aybek, Elbistan Muharebesi (15 Nisan 1277) ardından Kayseri'den Dimaşk'a dönüşü sırasında, yine Mısır Memlûk sultanı Baybars el-Zâhir ile birlikte idi. Sultan, hiyerarşiye dikkat

²⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûflilik: Kalenderîler*, Ankara, 1992, s. 68-69.

³⁰ Mustafa Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi) Konya, 2011, s. 296-298.

³¹ Hüsâm el-Dîn'in bu konuda vermiş olduğu bilgilerin pek salahiyetli olmadığı yönünde Ocak da eserlerinde ikazda bulunmaktadır, bkz. Ocak, *Kalenderîler*, s. 69; Ocak, *Babaîler İsyamı*, s. 93.

etmemesi yüzünden bu emîrini suçlu bularak dövdürtmüştü. O sırada bir *yezek* (öncü) birliğinin başında³² bulunan ve bu cezayı kabullenemeyen Emîr 'İzz el-Dîn Aybek, Baybars'tan kaçarak Abaka Han'a sığınmıştı³³.

Peki Hüseyin Hüsâm el-Dîn, bu iki şahsiyeti, hangi sebeple birbirine karıştırmış, nasıl yanılıya düşmüş olabilir?

Yukarıda zikrettiğimiz emîrin ismi, dönemin görgü tanıkları İbn Şeddâd³⁴ ve Yûnîni³⁵ tarafından 'İzz el-Dîn Aybek, nisbesi ise *el-Şeyhî* biçiminde kaydedilmiştir. Daha sonraki dönemde el-Nüveyrî, bu ismi ilk defasında Aybek, nisbesini ise -yanlış olarak- *el-Şeyh*³⁶ biçiminde kaydederken, eserinin ilerleyen sayfalarında 'İzz el-Dîn Aybek *el-Şeyhî*³⁷ şeklinde tam ve doğru bir künye ile vermektedir. el-Makrîzî³⁸ ise eserinde, nisbenin her iki yazım biçimini de kullanmaktadır. Tüm bu kaynaklardan daha geç döneme ait İbn Tağrıberdi³⁹ ise bu emîri 'İzz el-Dîn Aybek *el-Şeyhî* adı ve nisbesiyle, doğru biçimde kaydeder. Fakat, Hüseyin Hüsâm el-Dîn'in kullandığı *İkd el-Cumân fi Ta'rîh Ehl el-Zamân* bu emîri, Aybek *el-Şeyh*⁴⁰ biçiminde zikretmektedir; Hüsâm el-Dîn'in yanılığısı da, kanaatimce, bu ibareden kaynaklanmaktadır. Zira 'İzz el-Dîn Aybek'in nisbesi olan *el-Şeyhî* ibaresi, el-'Aynî'nin eseri *İkd el-Cumân*'da, sondaki *yâ-yı nisbenin* sehven yazılmaması sonucu anlam kargaşasına yol açmış; onun bir *şeyh* olduğu manasını vermiştir. Oysa, bilindiği üzere memlûkların aldığı *nisbeler*, kendileri ile alakalı belli başlı anlamları ifade etmekteydi: Örneğin, Sultan Berkuk'un (1382-1389 ve 1390-1398) *nisbesi* olan Yelboğavî, Emîr Yelboğa el-Ömerî'nin memlûku olmasından ötürüdür. Emîr Hüsâm el-Dîn Özdemür'ün *nisbesi* ise el-Mucîrî olup kendisini satan köle tüccarı (*hoca*)'nın ismine ithafen verilmiştir. Sultan

³² İbrâhim İbn Şeddâd, *Ta'rîh el-Melik el-Zâhir*, tah. Ahmed Hutayt, Wiesbaden, 1983, s. 188; İbrâhim İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, İstanbul, 1941, s. 88.

³³ İbn Şeddâd, *Ta'rîh el-Melik el-Zâhir*, s. 188; Türkçe terc., s. 88; el-Yûnîni, *Zeyl*, c. III, s. 182; Bedr el-Dîn Mahmûd el-'Aynî, *İkd el-Cumân fi Ta'rîh Ehl el-Zamân (665-688/1266-1289)*, M. Muhammed Emîn, Kahire 1977, s. 163. Bu tür ilticalar, İlhanlılardan kaçarak Memlûklara sığınmalar şeklinde de gerçekleşmekteydi; ayrıntılı bilgi için bkz. David Ayalon, "The Wafidiya in the Mamluk Kingdom," *Islamic Culture*, 1951, S. 25, s. 81-104; Cüneyt Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devleti'ne İltica Eden Uyratlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XV, 2000, s. 105-120.

³⁴ İbn Şeddâd, *Ta'rîh el-Melik el-Zâhir*, s. 188; Türkçe terc., s. 88.

³⁵ Kutb el-Dîn Mûsa b. Muhammed el-Yûnîni, *Zeyl Mir'ât el-Zamân*, Hyderabad, 1960, c. III, s. 182.

³⁶ Şihâb el-Dîn Ahmed b. 'Abd el-Vahhâb el-Nüveyrî, *Nihâyet el-Erab fi Fünûn el-Edeb*, tah. Mustafa Fevvâz-Hikmet Keşli Fevvâz, Beyrut, 2004, c. XXVI-XXVII, s. 268.

³⁷ el-Nüveyrî, *Nihâyet el-Erab*, c. XXX-XXXI, s. 229.

³⁸ Takî el-Dîn Ahmed b. 'Alî el-Makrîzî, *Kitâb el-Sülûk li Ma'rîfet Düvel el-Mülûk*, tas. Muhammed Mustafa Ziyâde, Kahire, 2006, c. I, s. 415; 774.

³⁹ Cemâl el-Dîn Ebî el-Hasan Yûsuf bin Tağrıberdi el-Atabekî, *el-Nücûm el-Zâhire fi Mülûk Mısr ve el-Kâhire*, tas. Muhammed Hüseyin Şems el-Dîn, Beyrût, 1992, c. VII, s. 154.

⁴⁰ Bedr el-Dîn Mahmûd el-'Aynî, *İkd el-Cumân fi Ta'rîh Ehl el-Zamân*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yazma no: V2391, c. XIX, 309b; (Yazmadaki ilgili sayfa için, makalemiz ekine bakınız); el-'Aynî, *İkd el-Cumân*, s. 163.

Kalavun'un (1279-1290) *nisbesi* de el-Elfi idi ve onun *bin dinâr* ücrete satıldığı ifade edilmekteydi⁴¹. Aynı şekilde, 'İzz el-Dîn Aybek'in *nisbesi* olan *el-Şeyhî* de, muhtemelen ya ilk efendisine ya da satın alındığı tüccara atfen kendisine verilmişti.

Anonim *Târîh-i Âl-i Selçûk* tarafından Aybeği *Şeyhî* biçiminde zikredilen ve *Melik Zâhir* ile Pervâne arasındaki münasebeti Abaka Han'a bildiren kişi de Aybek Baba değil, bu emirdir. Hatta bu kişinin bir *emîr* olduğu, söz konusu kaynakta açıkça kaydedilmekte ve şeyhliğine dair herhangi bir malumat da bulunmamaktadır⁴².

'İzz el-Dîn Aybek el-Şeyhî'nin Abaka Han'a sığınmadan önce Mu'în el-Dîn Pervâne ve diğer Anadolu emîrleri ile Sultan Baybars arasındaki irtibatı sağlamakla görevli olduğu anlaşılmaktadır. Pervâne ve diğer Anadolu emîrlerinin Sultan Baybars'a yazdığı ve İlhan Abaka'ya ifşa edilen mektupların bu emîrin elinde bulunması hadisesi⁴³, ancak bu şekilde açıklanabilir. Mısır sultanı Baybars ve onun ile ittifak içinde olan herkesten intikam almaya çalışan, bunu bir nebze olsa da başaran Emîr Aybek el-Şeyhî, bu hadiselerden yaklaşık üç yıl sonra, 678 Zî el-Hicce/1280 Nisan'ında vefat etmiştir⁴⁴.

Bu muhakemeler ve izahattan sonra netice olarak, Hüseyin Hüsâm el-Dîn tarafından kaleme alınan Aybek Baba biyografisinin büyük oranda yanlış telif edildiğini söylemek lazım gelmektedir. Zira Hüsâm el-Dîn, kullanmış olduğu kaynaktaki sehven yazılmayan bir *yâ-yı nisbe* sebebiyle, bir şeyhi ve bu şeyh ile isim benzerliği dışında ilgisi bulunmayan bir Memlûk emîrini birbirine karıştırmış; bu emirin hayatı hakkındaki bilgileri, Aybek Baba'nın biyografisine dercetmiştir. Sonraki dönem tarihçilerin, böylece ortaya çıkan bu karmaşayı anlamlandırılma çabası neticesinde bu şeyhin, "mistik konumundan çok politika ile ilgilenmiş" bir şahsiyet, "İlhanlı ulemasını *ihtidâya* yönelten bir *mürşid*" ve bir "câsus" olduğu dahi ileri sürülmüştür.

Diğer taraftan, Amasya'da, Mes'ûdiyye tekkesinin şeyhi ve *heretik* inanca mensup Aybek Baba adlı bir şahsiyetin varlığını reddetmek için ise elimizde bir delil

⁴¹ C. E. Bosworth, "Lakab", *Encyclopedia of Islam (Second Edition)*, E. J. Brill: Leiden, 1986, c. V, s. 628.

⁴² Anonim, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi (Târîh-i Âl-i Selçûk der Anatoli)*, haz. Feridun Nâfiz Uzluk, Ankara, 1952, tıpkıbasım, s. 59. Eserin Türkçe tercümesini yapan Uzluk'un, *nisbeleri* ifade eden kelime sonlarındaki "î"lerin imlâsında belli bir sistemi takip etmediği, bazı yerlerde "i", bazı yerlerde ise "î" şeklinde yazdığı görülmektedir. Örneğin aynı sayfada, ikisi de *nisbet* ifade eden "î"ler, "Konevi" ve "Kazvini" kelimelerinde farklı imlâ edilmiştir (*Târîh-i Âl-i Selçûk*, terc., s. 53). Aybeği *Şeyhî* biçiminde imlâsı gereken bu isim de Uzluk tarafından Latin harfleriyle Aybeği *Şeyhi* biçiminde yazılmıştır. Bu imlâ şekli, ismi oluşturan iki kelimenin sıfat tamlaması değil, isim tamlaması şeklinde algılanmasına sebep olabilmekte ve dolayısıyla bu kişinin bir *şeyh* olduğu kanaatini uyandırabilmektedir. Söz konusu bu duruma örnek için bkz. Ocak, *Babaîler İyânı*, s. 193.

⁴³ *Târîh-i Âl-i Selçûk*, tıpkıbasım, s. 58, terc., s. 38.

⁴⁴ el-Makrîzî, *Kitâb el-Sülûk*, c. I, s. 774.

bulunmamaktadır. Bununla birlikte, yukarıda da işaret ettiğimiz üzere, İlhanlı ve Memlûk sahalarında kaleme alınan kaynaklarda “Memlûk ülkesinden kaçarak İran’a gelen, İlhan Abaka ile yakınlaşan, İlhanlı ulema veya ümerasını İslam’a yaklaştıran” Aybek Baba adlı bir şeyhe dair herhangi bir veriye rastlayamıyoruz. Bu sebeple Aybek Baba’nın isminin, artık, İlhanlı hükümdarları ve ümerasını İslâm’a yönelten Anadolu kökenli Türk popüler dinî şahsiyetler arasında zikredilmemesi gerekmektedir.

Bu kısa mülâhazanın, Hüseyin Hüsâm el-Dîn’in mezkûr eserinin neşrinden itibaren yaklaşık yüz yıldır, iktibaslar ile tekrar eden bu hatayı düzelteceği ve bu konularda yapılacak sonraki çalışmalara katkı sağlayacağı ümidini taşımaktayız.

KAYNAKLAR

- ‘Aynî, Bedr el-Dîn Mahmûd, *‘İkd el-Cumân fî Ta’rîh Ehl el-Şamân (665-688/1266-1289)*, M. Muhammed Emîn, Kahire, 1977.
- ‘Aynî, Bedr el-Dîn Mahmûd, *‘İkd el-Cumân fî Ta’rîh Ehl el-Şamân*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yazma no: V2391, c. XIX.
- Akkuş, Mustafa, *İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi) Konya, 2011.
- Allouche, Adel, “Tegüder’s Ultimatum to Qalawun”, *International Journal of Middle East Studies*, c. XXII, November 19904, S. 4, s. 437-446 (Türkçe tercümesi için bkz. “Tegüder’in Kalavun’a Ültimatomu”, çev. Mustafa Uyar, *Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi*, c. XLVI, 2007, S. 1, s. 243-254.
- Amitai, Reuven, “Ghazan, Islam and Mongol Tradition: A View from the Mamluk Sultanate”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 1996, S. 59, s. 1-10.
- _____, “Sufis and Shamans: Some Remarks on the Islamization of the Mongols in the Ilkhanate”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, c. XLII, 1999, S.1, s. 27-46.
- _____, “The Conversion of Tegüder Ahmad to Islam,” *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 2001, S. 25, s. 15-43.
- _____, *Mongols and Mamluks: the Mamlûk-İlkhânîd War, 1260-1281*, Cambridge, 1995.
- Anonim, *Anadolu Selçuklular Devleti Tarihi (Târîh-i Âl-i Selçûk der Anatoli)*, haz. Feridun Nâfiz Uzluk, Ankara, 1952.
- Ayalon, David, “The Wafidiya in the Mamluk Kingdom,” *Islamic Culture*, 1951, S. 25, s. 81-104.
- Bartlett, Robert, *Trial by Fire and Water: the Medieval Judicial Ordeal*, Oxford Oxfordshire: Clarendon, 1986.

- Bosworth, C. E., “Lakab”, *Encyclopedia of Islam (Second Edition)*, E. J. Brill: Leiden 1986, c. V, s. 618-631.
- DeWeese, Devin, *Islamization and Native Religion in the Golden Horde, Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical and Epic Tradition*, Pennsylvania State University Press, 1994.
- Elvan Çelebi, *Menâkıbu'l-Kudsîyye fî Menâsibi'l-Ünsîyye (Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülâlesinin Menkabevî Tarihi)*, haz. İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak, Ankara, 1995.
- Heissig, Walther, *The Religions of Mongolia*, Berkeley, 1980.
- Hüsâm el-Dîn, Hüseyin, *Amasya Târîhi*, İstanbul, 1329-1332, c.I-II.
- Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Amasya Tarihi*, haz: Mesut Aydın-G. Aydın, Amasya, 2008, c. I-II.
- İbn Şeddâd, İbrâhim, *Baybars Tarihi*, çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, İstanbul, 1941.
- _____, *Ta'rîh el-Melik el-Zâhir*, tah. Ahmed Hutayt, Wiesbaden, 1983.
- Kanat, Cüneyt, “Gazan Han Zamanında Memlûk Devleti'ne İltica Eden Uyratlar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XV, 2000, s. 105-120.
- _____, “İlhanlı Hükümdarı Teküdar'ın Müslümanlığı Kabulü ve Bunun Memlûk Devleti'ndeki Yankıları”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2002, S. 12, s. 233-247.
- Karamustafa, Ahmet T., *God's Unruly Friends: Dervish Groups in the Islamic Later Middle Period, 1200-1550*, Salt Lake City: University of Utah, 1994.
- Kaymaz, Nejat, *Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman*, Ankara, 1970.
- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1991.
- Makrîzî, Takî el-Dîn Ahmed b. 'Alî, *Kûtâb el-Sülûk li Ma'rifet Düvel el-Mülûk*, tas. Muhammed Mustafa Ziyâde, Kahire, 2006, c. I.
- Ocak, Ahmet Yaşar, “Bazı Menâkıbnâmelere Göre XIII-XV. Yüzyıllardaki İhtidâlarda Heterodoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü”, *Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)*, c. II, 1981, s. 31-42.
- _____, “The Interpretation of Islam by the Turks Throughout the Historical Process”, *The Peoples Speaking Turkish*, Eds. Doğan Kuban-Ergun Çağatay, Prestel, 2007.
- _____, “Türk Halk İslamı: Tarihsel Temeller-İnanç Yapısı-Teolojik Karakter-Modernleşme Problemi”, *Türkiye Sosyal Tarihinde İslam'ın Macerası*, İstanbul, 2010.
- _____, *Babaîler İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da Türk-İslam Heterodoksizminin Teşekkülü*, İstanbul, 1996.
- _____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfîlik: Kalenderîler*, Ankara, 1992.
- Özgüdenli, Osman Gazi, *Gâzân Han ve Reformları*, İstanbul, 2009.

Pfeiffer, Judith, "Reflections on a 'Double Rapprochement': Conversion to Islam among the Mongol elite during the early Ilkhanate" *Beyond the Legacy of Genghis Khan*, ed. Linda Komaroff, Brill: Leiden, 2006, s. 369-389.

Roux, Jean-Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul, 1994.

Togan, Zeki Velidi, *Umûmî Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul, 1981.

Uyar, Mustafa, "İlhanlı Hükümdarlarının İslâm'a Girmesinde Rol Alan Türk Sûfleri: İlhan Tegüder ve Gazan Han Devirleri" *Bellekten*, c. LXXVI, Nisan 2012, S. 275, s. 7-30.

Yûnînî, Kutb el-Dîn Mûsa b. Muhammed, *Şeyh Mir'ât el-Zamân*, Hyderabad, 1960, c. III.

وقال الامير ناصر الدين محمد بن الحلي من ابيات في وقعة البسيتين
 عزمتنا على اسم الله والله لناه نروم العدي شهر اكل مضمر
 نروم بنى قاقان جعلنا نهم بغوا وطعنوا عن قسوق ونجبر
 لنا فيهم النار تارات تارات من مضمر جدود لنا فاقوا باطية عنض
 ونحن جلبنا الخيل في كل غان الى مغلها والروم فاساءه لبحر
 مع الفارس الكرار في حومة الوغا الى العج سبر الهام الغضنبر
 عليه سلام الله مني تحية الى ان الاق في الله في يوم محبسر
ذكر نزول السلطان نوح چارم لما رحل السلطان من قيسارية في
 التاسع المذكور آنفا ترك في صحراء قراچا قريبا بازا نيكو ثم رحل منها الى
 ان انتهى الى مروج چارم وصحبه علماء الدين على بن البرواناه ومن اخذ من
 الروم اسيرا ومن جاء بالطاعة مستجيما واقام السلطان على مروج
 چارم شهرا وقد رعت خيوك العساكر في المروج واخذت الاعين
 حقتها من منظرها اليهم واستراحت العساكر هناك وهم آمنون
 سالمون وعلى اعدائهم منصورون مويرون **ذكر مجي ابغا الى موضع**
المعركة ولما بلغ خبر هذه الواقعة الى ابغا بن هلاون ملك السندار وحقن
 عند ما حرك بعسكر من الكيسن لخص وجاء حتى شاهد بنفسه
 مكان المعركة ومن فيها من قتل المغول فاعظم ذلك خلق على البرواناه
 اذ لم يعلمه بحليته الحال واصبر ذلك في نفسه ثم جاء اليه البرواناه
 وتلقاه وسار في خدمته وانفق في ذلك الوقت ان ايك الشيخ قفر من
 عسكر السلطان وتوجه الى ابغالان السلطان كان قد صرح فوجد
 في نفسه من ذلك وحضر عند واطلعه على امر البرواناه وانه
 كان الباعث للملك لظاهر على الحضور الى بلاد الروم بتكرار
 كتبه وتواتر رسله فاراد غنظ ابغى عليه ولا سيما لما شاهد قتل
 المغول